

Nd.

39. Frumvarp til laga

[38. mál]

um breyting á erfðalögum, nr. 8/1962.

Flm.: Guðrún Helgadóttir, Birgir Ísl. Gunnarsson, Kristín S. Kvaran,
Guðrún Agnarsdóttir, Jón Baldvin Hannibalsson.

1. gr.

Á eftir 3. mgr. 7. gr. laganna komi ný málsg. er orðist svo:

Nú verður því hjóna, sem á lífi er, ekki veitt heimild til setu í óskiptu búi af ástæðum, er greinir í 1., 2. eða 3. mgr. þessarar greinar, og þrátt fyrir ákvæði 14. og 16. gr. laga þessara, skulu skipti þó ekki taka til íbúðarhúsnæðis, sem eftirlifandi maki býr í, né til húsmuna hans, nema hann óski sjálfur að búinu sé skipt að öllu leyti, enda uppfylli hann skilyrði 8. gr. og hafi ekki gengið í hjúskap að nýju, sbr. 13. gr. Eftirlifandi maki, sem þannig öðlast umráðarétt yfir íbúðarhúsnæði og húsmunum, hefur ekki eignarráð né ráðstöfunarrétt þeirra eigna eins og um setu í óskiptu búi væri að ræða.

2. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Það hefur lengi verið ljóst að við lát maka geta skapast miklir erfiðleikar hjá eftirlifandi maka ef erfingjar gera kröfu um búskipti. Mörg dæmi eru um að makinn, sem eftir lifir, verður að yfirgefa heimili sitt og húsmuni svo að við persónulegan missi bætist fjárhagslegt öryggisleysi sem ekki síst verður þungbært þeim sem nokkuð eru orðnir við aldur. Þennan vanda telja flutningsmenn ofanskráða breytingu á erfðalögum leysa, yrði hún að lögum.

Með bréfi, dags. 1. mars 1956, fól þáverandi dómismálaráðherra, Bjarni Benediktsson, þeim Ármanni Snævarr prófessor og Þórði Eyjólfssyni hestaréttardómara að semja frumvarp til erfðalaga, en upphaf þess máls var samþykkt nefndar um norræna lagasamvinnu árið 1953 um að þeirri áskorun væri beint til dómismálaráðherra Norðurlanda að erfðalöggjöf landanna yrði endurskoðuð. Samningu frumvarpsins var lokið árið 1960. Var það síðan þýtt og höfundar frumvarpsins sátu fundi með nefndum frá hinum löndunum þar sem breytingar voru gerðar á frumvörpum og samræming fór fram. Að þessu verki loknu var talið að verulega hefði áunnist í átt til samræmingar, en vissulega hefur hver þjóð sérstöðu um ýmis atriði, m. a. um óskipt búi.

Íslenska frumvarpið varð að lögum árið 1962 og hafa engar breytingar verið gerðar á þeim síðan, enda var mjög til þeirra vandað. Sú breyting, sem hér er lögð til, felur í sér, að eftirlifandi maki eigi rétt til setu í eigin heimili þó að skipta sé krafist að öðru leyti. Frá árinu 1962 hefur aukist mjög fjöldi þeirra eftirlifandi maka sem búa í eigin húsnæði, svo að um verulega fjármuni getur verið að ræða fyrir erfingja. Samkvæmt upplýsingum, sem aflað hefur verið vegna könnunar á vegum Húsnæðisstofnunar ríkisins, bjuggu árið 1979 85,5% Reykvíkinga í eigin húsnæði, en um 63% í kringum 1960. Er hér því um að ræða 22% aukningu á eigin húsnæði í Reykjavík á umræddu tímabili, eða frá því að lög in voru sett.

Við gerð nógildandi laga var réttur eftirlifandi maka rýmkaður verulega, og er því frumvarp þetta í fullu samræmi við anda þeirra. Nógildandi lög juku erfðahlut eftirlifandi maka úr ¼ hluta eigna í ½ hluta. Þá var svo kveðið á að skiptaráðandi skuli taka tillit til hagsmuna barna og maka þegar metið er hvort leyfi til setu í óskiptu búi skuli veitt, en áður hafði aðeins verið tekið tillit til hagsmuna barna.

Með tilliti til þess að lífaldur manna lengist sífellt samfara betra heilbrigðisástandi í landinu verður að telja það þjóðfélaginu fyrir bestu að fólk geti sem lengst búið á eigin heimilum í stað þess að verða að flytjast á heimili eða stofnanir fyrir aldraða þegar maki fellur frá, en sú er stundum raunin vegna eindreginnar kröfu um búskipti. Íslendingar hafa þá sérstöðu í heimi atvinnuleysis og kreppu að aldrað fólk fær hér mun lengur tækifæri til að taka þátt í atvinnulífi þjóðarinnar, og löggjafinn hefur unnið markvisst að því að sú sérstaða haldist. Öllum þeim, sem að málefnum aldraðra vinna, kemur saman um, að því lengur sem menn séu virkir þátttakendur í samfélaginu þeim mun lengur endist þeim líf og heilsa. Og búseta á eigin heimili ætti að vera frumréttur hins aldraða svo lengi sem hann er fær um að annast það með þeirri þjónustu sem völ er á. Þarf vart að benda á þann sparnað sem fölginn er í því að aldrað fólk sé virkir þátttakendur í atvinnulífinu og búi á eigin heimilum í stað þess að dveljast á opinberum stofnunum. Enginn vafi er á að konur eiga frekar undir högg að sækja þegar búskipta er krafist við lát maka. Enn þá er það svo að mun stærri hópur þeirra hefur verið fyrir utan atvinnulífið og því eiga þær erfiðara með að breyta lífsháttum sínum og byggja upp nýtt heimili. Enda er það svo að yfirgnæfandi meirihluti þeirra, sem á biðlistum eru á stofnunum fyrir aldraða, eru einmitt konur. Meðallífaldur karla á Íslandi er auk þess nokkru styttri en kvenna.

Að lokum skal þess getið að nefnd sú, sem heilbrigðis- og tryggingamálaráðherra skipaði árið 1981 til þess að gera tillögur um samræmingu í skipulagi heilbrigðisþjónustu fyrir aldraða og annast undirbúning ráðstefnu Sameinuðu þjóðanna í Vínarborg sumarið 1982 — en formaður nefndarinnar var Páll Sigurðsson ráðuneyttisstjóri, — nefndi breytingu á erfðalögum í þá veru, sem hér er gert ráð fyrir, sem tillögu til úrbóta í málefnum aldraðra.

Í yfirlitsgrein um erfðarétt í tímaritinu Úlfjótí 1978 hefur Guðrún Erlendsdóttir dósent gert þessu máli skil og verður þess nánar getið í framsögu.

Um 1. gr.

Í 1., 2. og 3. mgr. 7. gr. er að finna heimild erfðalaga fyrir eftirlifandi maka til setu í óskiptu búi. Samkvæmt 1. mgr. er þessi réttur fyrir hendi ef um er að ræða ófjarráða niðja beggja, nema hinn látni hafi mælt öðruvísi fyrir í erfðafjárskrá. Í 2. mgr., þegar um er að ræða ófjarráða niðja hins látna, sem eigi eru niðjar hins, er þessi réttur fyrir hendi nema hinn látni hafi meinað það með erfðaskrá. Í 3. mgr. er réttur til setu í óskiptu búi háður samþykki niðja eða stjúpníðja ef þeir eru fjarráða. Réttur til setu í óskiptu búi er þannig takmarkaður og háður vilja hins látna eða samþykki fjarráða niðja eða stjúpníðja.

Samkvæmt 14. gr. laganna geta fjarráða niðjar eða stjúpníðjar krafist skipta sér til handa ef leyfi til setu í óskiptu búi var veitt meðan þeir voru ófjarráða. Sömuleiðis getur fjarráða erfingi, sem samþykkt hefur setu í óskiptu búi, krafist skipta sér til handa með eins árs fyrirvara. Samkvæmt 16. gr. laganna geta erfingjar látins erfingja, aðrir en ófjarráða niðjar hans og ófjarráða systkin, krafist skipta með sama skilyrði og hinn látni erfingi. Ef stjúpbarn andast og lætur eftir sig ófjarráða niðja eða ófjarráða systkin, sem erfðahluta eiga í hinu óskipta búi, getur skiptaráðandi samþykkt að erfðahlutur þeirra eftir stjúpbarnið verði áfram í búinu. Aðrir erfingjar látins stjúpbarns geta þegar í stað krafist skipta sér til handa.

Með þessu fúmvarpi er hins vegar lagt til að í öllum þessum tilvikum, bæði þegar eftirlifandi maki fær ekki leyfi til setu í óskiptu búi vegna þess að fyrirmæli hins látna eru á annan veg eða samþykki fjarráða niðja er ekki fyrir hendi og í þeim tilvikum, sem greinir í 14. og 16. gr., hafi eftirlifandi maki, þrátt fyrir skipti, afnotarétt íbúðarhúsnæðis og húsmuna, nema hann óski sérstaklega eftir að búinu verði skipt, enda uppfylli hann skilyrði 8. og 13. gr. laganna. Afnotarétti eftirlifandi maka fylgja þess vegna ekki eignarráð eða ráðstöfunaréttur eins og um óskipt búi væri að ræða.